

criminis; non, posito *contractu*, et ab uno *præstita* parte sua¹.

562. Q. 5. Quomodo sustinetur ac probatur obligatio conventionalis?

R. In *foco civili* ad *fraudes præcavendas* qui petit executionem alicujus obligationis a *tertio susceptæ*, eam probare debet aliquo ex argumentis a *lege præscriptis*. Sunt autem:

1. *Scriptura publica*, vel *privata* juxta diversitatem contractus. Ad scripturam *privatam* revocantur etiam libri negotiatorum ac tesserae; — 2. *testium depositio*, quæ tamen non admittitur quoad conventionem 150 libellas excedentem, nisi quibusdam in casibus; — 3. *præsumptio*, quæ nihil aliud est quam *consecutarium quoddam*, quod lex ipsa vel *judex* deducit a *facto notorio* ad *ignotum*; — 4. *partis confessio*, quæ quidem *judicialis* est vel *extrajudicialis*, prout extra vel in ipso *judicio ipsa emittitur*; — 5. *juramentum*, et duplex distinguitur: *decisorium*, quod ab una parte alteri *desertur*, ut inde lis finiatur (*deferri autem potest* in qualibet specie *controversiæ civilis*), et *delatum a judice vi officii sui*, qui tamen non potest illud *deferre*, si *petitio et exceptio*² sint vel plene probatae vel omnimoda probatione *destitutæ*³.

Diximus in *foco civili*; qui enim certus est, se valide con-

¹ V. *Examen raisonné*, vol. I. Alii tertiam addunt sententiam, quæ distinguít inter actionem, quæ abstrahendo a peccato vere pretio digna est, ut est subministratio carnis die prohibito, et inter eam quæ hanc abstractionem non patitur: cum peccatum sit ipsa actio substantialis, a qua nullummodo potest separari, ut esset *occisio hominis*. *Pretium tribuant* in primo casu, non in secundo. Nos porro, nulla distinctione facta, id semper *tuemur* licitum. Neque dicas, actionem peccaminosam nullo pretio dignam esse; nullo quidem pretio est digna *ut talis*; sed digna est, si considereret *ut temporaliter* laboriosa vel ignominiosa vel periculosa *præstanti* illam; *pretium enim et actio* tunc secum una convenient saltem in genere rei *temporalis*. Et quamvis ignominia illa sive periculum nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis; posito tamen *contractu* et *præstita* ab altero *actione peccaminosa*, teneris tu promissum solvere, non jam ad compensandum *damnum alterius*; sed ad implendam obligationem *naturalem*. — *V. Liguori, Op. Mor.*, l. III, n. 712.

² *Petitio* dicitur, cum actor ad *juramentum provocat* reum; *exceptio* vero, cum reus *opponit*, nec *judex actoris* *provocationi cedat*.

³ *Cod. civ. Gall.*, art. 1515-1568.

traxisse, neque suam adimplevisse obligationem, tenetur in conscientia ad satisfaciendum, etsi legaliter altera pars probare non possit sibi nondum fuisse satisfactum; quæ enim hic requiruntur probationis argumenta, necessaria non sunt ad contractus valide perficiendos, sed ad probandos contractus jam perfectos: uno verbo solemnitates hic *præscriptæ* non faciunt *conventiones*, sed probant; si igitur probatio jam aliunde certo habeatur, frustra de ipsa quæstio instituitur. Hinc, v. g., si tu *scriptura contractum* legitime iniisti, etsi compars id nequeat probare, quia *scriptura* in incendio periit, adhuc in conscientia illa *conventione ligaris*.

563. Q. 6. Quomodo *contracta obligatio* solvit?

R. Ex *Codice civili* *contracta obligatio* solvit:

1. *Solutione* ipsius debiti, uti patet; impensæ ad hanc occurrentes pertinent ad debitorem⁴. Ad solutionem revocatur *cessio bonorum*, et est cum quis solvendo impar omnia sua cedit creditoribus.

2. *Novatione*: evenit quando nova constituitur obligatio veteri extincta: esset si quod tu mihi debes exempto, paciscamus ut illud ex tunc mutuum habeas. *Novatio* non *præsumitur*, sed *probari* debet².

3. *Remissione libere facta a creditore*⁵: etiam tacita sufficit; attamen ea non *præsumitur* ex pignoris tantummodo *restitutione*. Item *legali compensatione*, et est cum creditor fit ipse debtor erga suum debitorem in eodem genere et quantitate, v. g., 100 tibi debo provino, et pro 100 pannum tibi vendo⁴. Item *confusione*, nempe debiti et crediti in eamdem personam reunione, uti esset si creditor fiat *hæres* sui debitoris.

4. *Rei debitæ interitu*, si nempe agatur de re certa et de-

⁴ C. Ped. 1358. — C. G. 1248. — C. S. 1188. — C. P. 1212. — C. M. 1289.

² C. Ped. 1364. — C. A. 1375. — C. G. 1271 et seqq. — C. S. 1225. — C. P. 1254. — C. M. 135.

⁵ C. Ped. 1375. — C. A. 1444. — C. G. 1282 et seqq. — C. S. 1236. — C. P. 1264. — C. M. 1343.

⁴ Hæc est *legalis seu proprie dicta compensatio*; de compensatione enim *impropriæ dicta erit* in *Tractatu sequenti*.

terminata¹, quæ absque culpa debitoris interierit, ut est, v. g., talis equus: tunc cessat obligatio debitoris, si equus ille pereat, nisi ipse se obligaverit etiam ad casus fortuitos. Aliud dicendum si agatur de debito rei incertæ et indeterminatæ; nam genus non perit. Unde si tibi promiserim non unum ex meis equis, sed equum in genere, manet obligatio, etiamsi omnes equi mei perierint, et teneor emere alium equum, quem tibi tradam.

5. *Conditione actum resolvente*, quæ cum verificatur, rem in pristinum statum ita remittit, ac si nulla esset inita conventionio. Item valet de *præscriptione*.

6. Tandem *actione nullitatis vel rescissionis*. Nulla declaratur obligatio, si defecerit in substantialibus, ut si intervenierit dolus, vis, error in re substantiali. Rescinditur autem, si intervenierit læsio; gravis tamen (nisi de minoribus agatur): alioquin vix ullus contractus firmus esset. Unde licet in conscientia semper adsit obligatio corrigendi excessum, ne quis ex alieno locupletetur; attamen si læsio non sit gravis, rescissio in judicio non admittitur. Ipsa autem nullitatis atque rescissionis actio per decem annos durat, nisi aliter cautum sit².

564. Est insuper quoad læsionem notandum: si agatur de minore non habilitato, ei quoad omnes conventiones rescissio conceditur: nisi vel læsio sit casui fortuito adjudicanda; vel ipse factus major ratum haberet contractum; vel agatur de illius delicto aut quasi delicto; vel ipse sit negotiator, trapezita aut artifex pro hisce contractibus; vel nisi sermo sit de conventionibus matrimonialibus. Si autem res sit de immobilium alienatione aut hæreditatis divisione, cum observatæ fuerint præscriptæ formulæ, et minores et interdicti quoad hosce actus considerantur, ac si illos iniissent ætate majores et ante interdictionem.

Si vero agatur de majoribus, hi non restituuntur in inte-

¹ De cessione, remissione et compensatione erit in Tractatu sequenti.

² Erit gravis læsio sive dimidium justi pretii excedat, et dicitur enormis; sive excedat duas tertias partes aut eas æquæ tantum, et dicitur læsio enormissima. C. Ped. 1109. — C. G. 1504. — C. S. 1258. — C. P. 1285. — C. M. 1563.

grum causa læsionis, nisi in casibus expressis. Hoc eveniret in venditione immobilium et hæreditatis acceptatione si læsio sit ultra dimidium; in ipsius vero hæreditatis divisione, si læsio sit ultra quartum¹.

SCHOLIUM. — *De obligationibus, nulla præcedente conventione.*

565. Aliquæ sunt obligations, quæ nulla præcedente partium conventione enascuntur, et vim habent suam vel a lege sola vel a facto hominis: « Certains engagements se forment sans qu'il intervienne aucune convention, ni de la part de celui qui s'oblige, ni de la part de celui envers lequel il est obligé. Les uns résultent de l'autorité seule de la loi, les autres naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé. Les premiers sont des engagements formés involontairement, tels que ceux entre propriétaires voisins, ou ceux des tuteurs et des autres administrateurs qui ne peuvent refuser la fonction qui leur est déférée. Les engagements qui naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé résultent ou des quasi-contrats, ou des délits ou quasi-délits². » Ita Codex civilis.

566. Q. 1. *Quid est quasi-contractus?*

R. Quasi-contractus ad sensum juris peritorum definitur: *Factum hominis voluntarium, ex quo enascitur aliqua obligatio erga tertium, aut etiam mutua partium inter se obligatio*. Duæ sunt illius species :

1. *Negotiorum gestio*, et evenit quando quis alterius negotium suscipit, sive inscio sive scientie proprietario³: qui tenetur negotium prosequi ut bonus paterfamilias, et subire

¹ C. Ped. 1109, 1679, 1595 et seqq. — C. G. 887, 1674 et 1504. — C. S. 807, 1520 et 1258. — C. P. 1042, 1490 et 1287. — C. M. 1118, 1564 et 1576.

² C. Ped. 1488 et seqq. — C. G. 1370 et seqq. — C. S. 1524. — C. P. 2073. — C. M. 1581.

³ Ibid. — Exemple : Paul est absent de ses propriétés; le moment de la vendange est arrivé. Pierre, un de ses amis, qui est sur les lieux, fait couper les raisins; il contracte ainsi l'engagement tacite de les faire presser, d'apporter les soins nécessaires à la fabrication du vin et de le mettre en sûreté quand il sera fait. — Gousset, *Theol. morale*, n. 919.

omnes negotii consequentias. At ipse proprietarius debet implere obligationes ab illo contractas, et eum indemnem facere; — 2. *solutio rei sibi indebitæ*, idque contingit quando quis aliquid non suum accipit. Hic tenetur rem domino restituere, cum clamet ad illum; quod si sit in mala fide, debet etiam fructus reddere licet consumptos, et tenetur etiam de deterioratione et casu fortuito. Si sit in bona fide, non tenetur, nisi ad id in quo factus est ditior, si rem distraxit; ad nihil vero, si res ex toto perierit etiam ejus culpa: nam qui quasi suam rem neglexit, nulli querelæ subjectus est¹.

Diximus ad sensum *jurisperitorum*; juxta Theologos enim quasi-contractus solet communiter definiri: *Assumptio aliquujus officii*, ut sic omnia omnino comprehendantur munera, quæ quis quoquo modo suscipit, qualia sunt judicis, tutoris, advocati, parochi, famuli, opificis, etc., in quibus tacita censetur existere convenio inter eos, qui hæc exercent, et eos qui opus illorum requirunt.

567. Q. 2. *Quid delictum et quasi-delictum?*

R. Factum hominis voluntarium et culpabile, ex quo alter damnificatur, si cum directa damnificandi intentione ponatur, erit *delictum*. Si vero ponatur quidem cum culpa, sed absque directa nocendi intentione, ut si adsit peccaminosa ignorantia vel inadvertentia, habetur *quasi-delictum*². Damna, quæ ex hisce factis eveniunt, resarcienda sunt; qui enim est in culpa, tenetur de damnis.

Qua obligatione quisque tenetur ex facto tum *personarum*, quæ sunt suæ custodiæ, uti est filius respectu patris, discipulus respectu magistri; tum *animalium*, quæ proprio servitio sunt, uti si alicui noceant; tum *rerum*, quibus nostrum est providere, ut si tuum ædificium ruens, quia illud instaurare culpabiliter neglexisti, damnum intulerit³.

¹ Lib. II, *de pet. hæred.*

² C. Ped. 1500. — C. G. 1582 et seqq. — C. S. 1536. — C. P. 2085. — C. M. 1595.

³ Sed fusius *de restitut.*

CAPUT SECUNDUM

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE

Art. I. — *De emptione et venditione*⁴.

568. Q. Undenam *emptio-venditio* dicitur et quomodo definitur?

R. Res primum inter homines permutabantur; sed magna, quæ passim occurrebat difficultas permutationis, in causa fuit cur nummus inventus fuerit, qui res omnes repræsentaret. Inde orta *emptio-venditio*, quæ solet definiri: *Contractus quo merx determinata datur vel danda convenitur pro pretio determinato*. Ex Codice autem civili est *conventio*, quæ quis se obligat ad rem aliquam tradendam, alter vero ad ejus pretium solvendum.

Ad validitatem contractus venditionis et emptionis olim requirebatur etiam traditio rei ex parte venditoris, et traditio pretii ex parte emptoris ex veteri illo axiomate: *Traditionibus, non nudis pactis, dominia rerum transferuntur*. Verum hodie ex civili lege *emptio-venditio* perficitur, etsi desit illa traditio: « La vente est parfaite entre les parties, et la propriété est acquise de droit à l'acheteur à l'égard du vendeur, dès qu'on est convenu de la chose et du prix, quoique la chose n'ait pas encore été livrée ni le prix payé². » Quibus verbis indicantur substantialia contractus, quæ sunt consensus, legales solemnitates, merx determinata ac determinatum pretium.

§ I. — *De consensu.*

569. Q. 1. *An consensus in venditione sit de necessitate?*

R. Cum tota vis obligationis in contractu a voluntate profi-

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 793; et *Homo Apost.*, tract. X, n. 165. — Ferraris, v^o *Contractus emptionis*.

² C. Ped. 1589 et 1595. — C. A. civ., §§ 996 et 1053. — C. G. 1582 et seqq. — C. S. 1427. — C. P. 1587. — C. M. 1467 et seqq.

ciscatur, patet necessitas consensus ad venditionis valorem. Unde si quando quis ad rem suam alienandam cogitur causa publicae utilitatis, adhuc supponitur consensus, rationabilis videlicet; nam quisque tenetur pro viribus publico bono concurre, uti etiam præscribit lex¹. Expensæ autem necessariæ pro scriptura, et ceteris actibus ad hunc contractum ineundum nisi aliter conventum sit, pertinent ad emptorem; sane emptoris interesse debet habere documenta suæ acquisitio-

nis².

570. *Quid (quæreres) si non sit facta venditio, sed tantummodo data promissio vendendi?* Si promissio venditionis facta est absque arrhæ traditione, æquiparatur ipsi venditioni, ubi tam de re quam de pretio adsit reciprocus consensus; et eidem subjacet formæ extrinsecæ, cui subjicitur ipsa venditio: unde si promissio venditionis respiciat immobilia, fieri debet actu publico. — Si vero promissio venditionis est cum arrhæ traditione, quælibet pars poterit resilire a contractu etiam in conscientia tum ex consuetudine vigenti, tum ex jure dummodo quæ dedit arrham, si resiliat, eam amittat; si autem resiliat quæ arrham recepit, eamdem restituat in duplum³.

571. Q. 2. Quinam possunt inire contractum emptionis-venditionis?

R. Possunt ii omnes inire contractum emptionis-venditionis, qui non vetantur a lege neque generatim, neque speciatim. Generatim ii vetantur qui a lege habentur incapaces et inhabiles ad contractum in genere.

Vetantur vero speciatim in hoc contractu: — 1. ex parte vendorum, qui bonis suis cesserunt (vulgo *les faillis*): istia judicij die, quo declarata est cessio, amittunt pleno jure administrationem bonorum, ideoque ea valide vendere nequeunt. Hoc tamen respicit tantum commercium exercentes; quoad alios irritæ tantum possunt declarari venditiones, si

¹ C. Ped., art. 441. — C. A. 565. — C. G. 545. — C. S. 470. — C. P. 408. — C. M. 438.

² C. Ped. 1600. — C. G. 1595. — C. S. 1458. — C. P. 1599. — C. M. 1479.

³ C. Ped. 1595. — C. A. 936 et 908. — C. G. 1590. — C. S. 1455. — C. P. 1595. — C. M. 1474.

fraudulentæ probentur⁴; — 2. ex parte emptorum vetantur tutores, curatores, ascendens emancipator emere bona minoris emancipati. Item administratores communitatum, officiales publici, magistratus, judices, janitores, notarii, advocati, et procuratores ab illis emere, quibuscum actionem vel relationem habent, sub poena nullitatis⁵; — 3. ex parte venditoris simul et emptoris prohibentur conjuges contrahere inter se, paucis exceptis. Quod statutum est ad præcavendum, ne conjuges eludere possint legis dispositionem, qua prohibentur sibi invicem donare, nisi per testamentum et juxta præscriptam formam⁶.

§ II. — De merce.

572. Tres sunt præcipuae venditoris obligationes in mercis suæ venditione: 1^a ut nitide exponat quod intendit; pactum enim obscurum contra ipsum explicatur; 2^a ut rem tradat tempore ac loco convento, et in eo statu, quo res se habuit in ipsa venditione una cum omnibus suis accessionibus; nam statim emptoris facta fuit; — 5^a ut emptorem servet indemnem (vulgo *garantir*), tum ab evictione, si nempe a tertio res ipsa vendita vindicetur; tum a servitutibus, si iisdem deberet subjici; tum a vitiis occultis, si inde illius valor notabiliter minuatur: id enim vel ipsa ratio postulat, ut æqualitas servetur⁴.

573. Q. 1. Quænam res cadunt sub emptione et venditione?

R. Cadere possunt sub emptione et venditione res omnes, quæ sunt in humano commercio, nisi lex vetet. Sic vetatur:

1. Emptio-venditio rei alienæ, quæ ipso jure nulla est,

⁴ C. Ped. 1258. — C. G. 1594 et seqq.

⁵ C. Ped. 1693 et seqq. — C. G. 1594 et seqq. — C. S. 1459. — C. P. 1400. — C. M. 1490.

⁶ C. Ped. 727, 149 et 1186. — C. G. 1595.

⁴ Evictio est *deturbatio juridica emptoris a possessione rei, quam emit*: v. g. Titius vendit vineam Caio: Sempronius probat vineam esse suam; et ideo judex decernit illam esse Sempronio reddendam, cum res clamet ad dominum. Quando autem ex jure vitia dant facultatem rescindendi venditionem, ei dicuntur tribuere actionem redhibitoriam: *Redhibere est facere, ut rursus habeat venditor quoad haberat, et quia reddendo id fiebat, iccirco redhibitio est appellata quasi redditio*: ita l. XXI, ff. de zedit. — C. Ped., art. 1609. — C. A. 922. — C. G. 1602. — C. S. 1448. — C. P. 1417. — C. M. 1496.

etiamsi facta sit bona fide. Quod si facta mala fide a venditore, tunc emptor bona fidei potest ab illo repetere non solum pretium solutum, sed etiam damnorum compensationem atque usuras.

2. Emptio-venditio jurium successionis alicujus personæ adhuc viventis, etiamsi ista consentiat. Item alienatio bonorum dotalium, perdurante matrimonio, si nonnulli casus excipiatur.

3. Emptio-venditio rei, quæ jam perierit : si pars tantum perierit, in arbitrium erit emptoris vel resilire a contractu, vel sibi expostulare partem superstitem, æstimate ejusdem pretio¹.

4. Emptio-venditio rerum, quæ noxiæ esse possunt, unde illicita est per se loquendo venditio rei, qua emptor prævi deatur certe abusurus; nam lex charitatis est, ut nemini occasio præbeatur peccandi. Hinc in Codice pœnali sub pœna vel multæ, vel carceris, vel reclusionis juxta circumstantias prohibetur venena confidere, retinere aut vendere iis, quibus a lege permissum non est².

Diximus : 1. *illicita est* : valide enim vendi potest, cum etiam res nociva ratione substantiæ sit pretio æstimabilis; 2. *per se loquendo* : juxta enim extante causa, etiam licite venditur; nam ex una parte hæc traditio est tantum occasio, ex altera cooperatio materialis non est prohibita, si gravis ac legitima causa sit; 3. *certo abusurus* : in dubio enim nemo præsumitur velle rebus male uti, secus nulla ferme res vendi posset; cum nulla sit, qua homo non possit abuti. Ceterum si res non tantum sint indifférentes ad bonum et malum, ut arma, chartæ lusoriae; sed ex natura sua vel forma ita ad pravum usum sint determinatæ, ut nunquam aut fere nunquam ad bonum adhibeantur, v. g., libri obsceni, libelli famosi, idola, tunc moraliter constare debet de bono usu ut vendi licite possint, habita ratione qualitatis emptoris (O).

574. Q. 2. *An mercis venditio debeat fieri in pondere, numero et mensura, ut perfecta sit?*

¹ C. Ped. 4220 et 4706 et seqq. — C. G. 1601. — C. S. 1084 et 1445. — C. P. 1102 et 1410. — C. M. 1179 et 1484.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 793.

R. Si venditio habeat pro objecto res, quæ juxta pondus, numerum aut mensuram venduntur, non est perfecta, quin pondere, numero vel mensura reipsa quantitas determinata fuerit : hinc si quis vendat alicui totum frumentum, quod habet in arca, decem libellis pro singulo modio, usquedum mensuratum non sit, venditio perfecta non est; et si perit, stat periculo venditoris.

Si vero rei venditio fiat in corpore (*vulgo en bloc*), quod evenit quando merx pro uno ac certo pretio venditur, quin ponderis, numeri aut mensuræ ratio habeatur, ut si quis 100 libellis vendat totum frumentum quod habet in arca, tunc venditio ab ipsa conventione statim perficitur, et ideo ex tune in conscientia stat periculo emptoris. Attamen si vendantur res, quæ antequam emantur, soleant prælibari, ut sunt vinum, oleum, etc., venditio non est perfecta, quoadusque res gustatæ et approbatæ non sint : quod valet etiam casu, quo aliqua alia res sit vendita sub pacto præviæ degustationis¹.

575. Q. 3. *Quid si res una duobus sit vendita?*

R. Si res duobus vendita neutro sit tradita, ei tradi debet, qui prius emit; nam qui *prior est tempore, potior est jure*. Alteri tamen remanet actio contra venditorem ratione damni, quod sibi venit.

Si vero res duobus vendita, jam est uni tradita, en Codicis civilis verba : « Si la chose que, par actes successifs, on s'est obligé de donner ou de livrer à deux personnes, est purement mobilière (id est ex natura sua, non ex destinatione legis), celle des deux qui en a été mise en possession réelle est préférée et en demeure propriétaire, encore que son titre soit postérieur en date, pourvu toutefois que la possession soit de bonne foi². » Ubi vides quoad hæc mobilia aliquam fieri exceptionem (casu, quo ea sint a tertio revindicanda) a regula generali, qua statuitur contractum venditionis perfectum esse solo partium consensu sine ipsius rei translatione.

¹ C. Ped. 1591. — C. G. 1585. — C. S. 1465. — C. P. 1453. — C. M. 1511.

² C. Ped. 1232. — C. A. 430. — C. G. 1141. — C. S. 1095. — C. P. 1114. — C. M. 1191

576. Q. 4. *Quid de vitio, quod contingit in merce?*

R. Vitium in merce vel est circa substantiam, ut si vendatur stannum pro argento, vitrum pro gemma, et eo in casu venditio nulla est, etsi fiat ex ignorantia et sine malitia; cum tota deficiat contractus materia. Vel est circa quantitatem, ut si dentur quinque pro octo: vel circa qualitatem, ut si vendatur vinum aqua commixtum pro vino puro, et tunc venditio valida est, modo tale vitium non impedit, quomodo adhuc res emptori sit conveniens, et de pretio subtrahatur quantum oportet: quod quidem merito statutum est; secus vix ulla negotiatio subsisteret¹. *Cum aliqui sophistificant*, ait S. Antoninus, *ea quæ vendunt, ut se servent indemnes et cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio, videntur posse excusari, dummodo non fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his quæ venduntur in cibum et potum et præcipue in medicinalibus.* Attamen ex jure civili emptor potest vel rescindere contractum vel petere compensationem, si vitium tale sit, ut eo cognito, non contraxisset. Venditor vero si vitia non ignor-

¹ Hinc patet eos ad restitutionem teneri, qui guttam hydrargyri in aures equi infundunt, ut generosus appareat. Qui in sacci summitate melius tritum, in dolii extremitate majores pisces reponunt, ut sic emptores decipiant. Qui angulum et tenebras querunt, ne mercium suarum detegatur vitium. Qui lanam aut avenam aspergunt aqua, ut majoris sit ponderis. Qui pannum adustum pro bono, domum ruinosam pro firma vendunt, etc. — E contrario qui vinum minus exquisitum eis præbent, qui vinum magis exquisitum vellent, contra justitiam non peccant, si illis non noceat, nec inutile sit ad finem, propter quem illud querunt, modo pretium sufficienter immunit; secus si vinum istud ad medicinalam peteretur, vel ut diu conservaretur. Qui vino aquam miscent, peccant contra justitiam et ad restitutionem tenentur, si vinum aqua sic admixtum emptori noceat, vel notabiliter illi minus sit utile: aut quamvis non minus utile, si pretium non minuant; non licet enim aquam pro vino vendere. Denique peccant contra charitatem, et etiam contra justitiam, si efficiant, ut emptor nimio pretio gravatus alios gravet, et deceptus alios decipiat. Fieri potest, ut res vitiata minoris sit valoris respectu quorundam hominum, non vero respectu aliorum; tunc his secundum totum valorem vendi potest absque revelatione vitii. Sic bos, qui propter aliquem defectum ad arandum est inhabilis, vendi potest, sine revelatione vitii et absque imminutione pretii, lanio aut mercator, qui ad lanium eum præparabit.

verit, tenetur de damnis: imo eidem in illo casu poena constituta est tum carceris, tum multæ pecuniariae².

577. *Teneturne (inquires) venditor rei venditæ vitium aperire?*

R. 1. Si vitium sit circa substantiam, utique tenetur venditor in conscientia illud aperire; cum tunc afficiat ipsam venditionis naturam: item est, si vitium sit circa quantitatem; esset enim damnosa deceptio. Si tamen ob injustam taxam vel injustum monopolium quis non possit consequi justum pretium dando totam quantitatem, tunc non est improbatum, uti dicunt Lugo, Lessius, Palaus, Salmantenses et Sporer, vendentem posse uti mensura tantum manca quantum ad pretium justum consequendum sufficiat; hoc enim est vexationem redimere: videlicet est injustam pretii diminutionem sibi juste compensare, detrahendo tantundem de mensura³.

R. 2. Si vitium sit circa qualitatem, distinguendum est: vel vitium illud patens est et manifestum; vel occultum et latens. — Si vitium illud est patens et manifestum, venditor non tenetur vitium aperire ex communi sententia; tunc enim emptor illud sibi imputet: neque venditor tenetur manifestare quod omnibus manifestum est; consonat ipsa lex civilis⁴. Sed excipe in foro saltem interno: 1. si venditori constet de emptoris ignorantia, si v. g. esset puer, vel foemina rerum prorsus ignara; tunc enim tenetur in conscientia vitium aperire vel damnum compensare; 2. si qualitas transierit in substantiam, ut si emptor expresse declarat, se velle rem talis qualitatis, et non talis, vinum, v. g., vetus, non recens.

Si vero vitium circa qualitatem est occultum et latens, tunc tenetur venditor vitium aperire casu, quo illud ita noxiū emptori futurum esset, ut usus rei non amplius sit ei conveniens; alioquin illum deciperet, et injustitiam patraret. At si

¹ C. Ped. 1648. — C. A. 922. — C. G. 1642 et seqq. — C. S. 1488.

² C. P. 1458. — C. M. 1555.

³ V. Liguri, *Homo Apost.*, tract. X, n. 186.

⁴ C. G., art. 1642.

vitium non ita noxium futurum est, tunc si rogetur ab emptore de illo vitio occulto in specie, v. g., de ætate equi vendendi, tenetur utique responsum dare pro veritate rei; tum quia mendacum semper est illicitum; tum quia emptor jus habet, ut sibi de quaesita rei qualitate recte respondeatur. Verum si non rogetur ab emptore, non tenetur vitium illud aperire, alioquin fere nulli fierent contractus; oportet tamen ut vendor tantum *subtrahat quantum oportet de pretio*, ut loquitur Angelicus¹.

578. *Quid (dices) si vendor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque rei suæ defectu?* Videtur tunc ad nihil teneri venditorem; quia per hujusmodi protestationem emptori factam videatur omnem a se labem injustitiae repellere; et emptor satis appetit admonitus ut sibi consulat. Hinc merito Tamburini approbat consuetudinem, quæ alicubi viget præsertim in nundinis magnis, ita vendendi (*ad saccum ossium fractorum*, uti aiunt) animalia, etiamsi vitia sint occultissima; ad tollendas enim lites, ad bonum commune promovendum hoc satis cohonestatur a consuetudine; dummodo (quod caute præ oculis habendum) res ultra pretium justum saltem supremum non vendatur, habita ratione illius vitii occulti. Hæc conventio probatur etiam a Codice civili, quoad ea tamen vitia, quæ ignota fuerunt ipsi vendori².

579. Q. 5. Cuinam perit res vendita ante illius traditionem?

R. Statim ac venditio perfecta est, etsi nondum res tradita emptori, ea emptori perit: sane res perit domino suo. Excepe: nisi aliter conventum sit; nam *contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*: vel si vendor sit in mora culpabili; nam *mora sua cuilibet est nociva*³. Potest autem vendor mercem retinere, donec sibi fuerit solutum pretium, si non concesserit moram ad solvendum: nam tuetur suam indemnitatem. Imo licet moram concesserit, ex civili lege adhuc potest rem retinere, si emptor evaserit obæratus aut decoctus, et pretium periclitetur, nisi cautio tribuatur⁴.

¹ 2, 2, q. 77, a. 2. — ² V. Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 823.

³ C. Ped. 1591 et seqq. — C. G. 1585. — C. S. 1465. — C. P. 1455. — C. M. 1514.

⁴ C. Ped. 1619 et 1620. — C. A. civ. §§ 1052 et 1062. — C. G. 1612. — C. S. 1458. — C. P. 1426. — C. M. 1505.

580. Cuinam (quaeres) fructus faciat res vendita, sed nondum præstata cautione pro pretio suo tempore solvendo, vel nondum secuta rei traditione? — Cum defectus cautionis vel realis traditionis non impedit, quominus perfectus sit venditionis contractus, hinc tenemus rem fructiferam emptori fructus facere, cuius quoque periculo ipsa perit; res enim quælibet suo domino fructificat, nisi extet contraria conventionis. Hæc responsio congruit cum jure civili¹, quod nulla facta distinctione, utrum res tradita vel non tradita fuerit, præstata vel non præstata cautio, solutum vel non solutum pretium, idipsum absolute decernit a die venditionis. «La chose doit être livrée dans l'état où elle se trouve au moment de la vente. Depuis ce jour tous les fruits appartiennent à l'acquéreur². »

Diximus *nisi extet contraria conventionis*; quia commune est et probabilius, quod vendor juste potest dominium directum transferre in emptorem et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat quoad pretium sibi solvatur, ut docent Bonacina, Filiuci, Molina, Sanchez, aliquæ; nam tunc non exigit fructus ratione dilatæ solutionis, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ.

§ III. — De pretio.

581. Tres sunt præcipuae emptoris obligationes in pretio solvendo: — 1^a est ut pretium solvat eo loco ac tempore, quo res est ipsi tradenda, nisi aliud pactum sit; vel nisi a possessione rei molestari timeat, et vendor cautionem non præsterit; — 2^a ut solvat pretii usuras, si hæc fuerit conventio, vel si res vendita et tradita fructus producat, vel si pretii solutio jam indicta sit; — 3^a ut solvat etiam omnes venditionis expensas, nisi aliter conventum sit³.

582. Q. 1. Quid est pretium justum et quotuplex?

¹ C. Ped. 1621. — C. A. civ. § 1050. — C. G. 1614. — C. S. 1460. — C. P. 1428. — C. M. 1517. — V. Liguori, *Op. Mor.*, n. 798.

² Cod. civ. Gall., art. 1550.

³ V. Pavone, *Spicilegio*, §§ 1, ecc., ubi plurima ad præmissum resolvit. — Cod. civ. Ped. 1657. — C. A. 1052 et 1062. — C. G. 1650. — C. S. 1496. — C. P. 1467. — C. M. 1554.

R. Pretium justum dicitur quod rei venalis valorem adæquat : est aliud legitimum vel legale, quod taxatur a lege vel a Magistratu : aliud vulgare seu naturale, quod spectatis circumstantiis, peritorum judicio determinatur. *Legitimum* situm est in indivisibili, ita ut non liceat plus accipere, quam per legem fuerit statutum, et restitutionis urgeat obligatio, si quid ultra pretium illud exigatur : talis est venditio salis¹. *Vulgare* vero patitur latitudinem, cum communiter in unum peritorum judicium convenire non soleat. Triplex iccirco distinguitur : *Summum*, supra quod a prudentibus æstimari non solet; *infimum*, infra quod intelligentes non solent judicare; *medium* stat inter summum et infimum. Hæc autem regula communiter adsignari solet in determinatione pretii vulgaris : ut res vilior minorem, pretiosior vero majorem habeat latitudinem. Unde vinum, v. g., quod valet 5, potest vendi 6, vel 4; res autem pretiosa, quæ valet 100, potest vendi 95 vel 105. Imo si res rarius soleat comparari, admittit latitudinem maximam : v. g., domus, quæ elapsò anno vendita fuit 1500, hoc anno vendit 2500².

583. Est contra justitiam rem vendere supra pretium legitimum, vel vulgare summum, nisi speciales interveniant circumstantiae id honestantes. Ratio quia si pretium excedat valorem rei, vel e converso si res excedat pretium a lege aut a prudentibus hic et nunc præfixum, tollitur profecto justitiæ æqualitas. Hinc Apostolus : *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindicta est Dominus de his omnibus*³. Hinc quamvis in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii; in foro tamen interno etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem; injustitia enim tam in parvis quam in magnis locum habet.

584. Sed quid (dices) si venditio supra pretium legitimum

¹ Excipe 1. si a majori parte non servetur, Principe sciente et faciente; 2. si mutatis circumstantiis, taxa evadat injusta; 3. si merces sint notabiliter pretiosiores solito vel deteriores. *Gury*.

² Pretium non tam æstimatur secundum rei dignitatem, quam secundum illius usum in commercio; alioquin musca, quæ est animal sensibile, majoris esset pretii, quam gemma, quæ est inanimata. — ⁵I Thess. iv, 6.

vel vulgare bona fide contigerit. Vel si utriusque contrahentes valorem rei prorsus ignorent; et ideo sese mutuo commiserint sorti in contrahendo?

In primo casu, si hoc contigerit bona fide, decipiens tenetur id saltem restituere, in quo factus est ditior, id est in quo suis ideo pepercit, ne ditescat de alienis. In secundo autem casu, nempe si mutuo consenserint contrahentes expresse se sorti committentes, utpote de vero valore dubitantes, valet contractus, etsi postea detegatur deceptio; quia censetur uterque sibi invicem voluisse excessum concedere. Item si vendorum infimo pretio vendat rem suam, verum ejusdem valorem ignorans, licet eamdem emere; quia contractus iste est vera venditio : nam ex una parte emptor juste emit solvendo infimum pretium, quod adhuc justum est; ex alia autem non videmus in eo obligationem monendi venditorem de ignorato valore, cum nullo modo eum positive decipiatur, aut cogatur ad vendendum.

585. Q. 2. Quandonam licite potest pretium ordinarium seu vulgare augeri, sine læsione justitiæ?

R. Pretium vulgare augeri potest, seu vendor sine justitiæ læsione potest quid amplius exigere :

1. Ratione damni emergentis vel lucri cessantis, quod ideo ipsi evenit (modo tamen emptor admoneatur, ut possit, si velit, rem illam sibi diversimode comparare); nulla enim ratione tenetur incommodum illud in re sua vendor sustinere. Aliunde alter acceptando contractum, satis consentit: et valet, etsi res sit a Principe taxata; nam taxa respicit rem tantum secundum se.

2. Ratione singularis bonitatis aut raritatis mercium: quæ quidem etsi probabilius vendi nequeant quanti plurimi, utique tamen aliquo pretio majori; cum raritas ac bonitas peculiariæ augeant communem æstimationem⁴. Item ratione penuriæ seu caritatis mercium et pluralitatis emptorum; quia tunc pluris solent merces communiter æstimari.

3. Ratione specialis molestiæ obventuræ ipsi venditori ob

⁴ V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. X, n. 174; et *Op. Mor.*, l. III, nn. 808, etc.